

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA**

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI (PAC)
KUHUSU TAARIFA ZA UKAGUZI ZA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA
SERIKALI KWA HESABU ZILIZOKAGULIWA ZA SERIKALI KUU NA MASHIRIKA YA
UMMA KWA MWAKA WA FEDHA UNAOISHIA TAREHE 30 JUNI, 2019
(*Inatolewa chini ya Kanuni ya 117 (17) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la
Januari, 2016*)**

Idara ya Kamati za Bunge

S.L.P. 941

DODOMA

22 MEI, 2020

IKISIRI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) ina dhima kubwa ya kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara, Idara, Wakala na Mashirika ya Umma. Muundo na majukumu ya Kamati yamezingatia masharti ya Kanuni ya 118 ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016 ikisomwa kwa pamoja na Kifungu cha 14 na 16 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni hizo. PAC imekuwa ikitekeleza wajibu wake huo kwa kipindi cha miaka mitano (2015 -2020) kwa kutumia ¹Taarifa za Ukaguzi za Mdhambi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG).

Chimbuko la Taarifa hii linatokana na masharti ya Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016. Taarifa imechambua kwa kina utekelezaji wa shughuli za Kamati kwa kuzingatia majukumu ya Kikanuni ya Kamati ya PAC kwa kipindi cha mwaka 2020.

Kamati imebainisha maeneo kadhaa ambayo yanahitaji maboresho ili kuhakikisha matumizi ya fedha za umma yanakuwa yenye tija. Maeneo hayo ni pamoja uwepo wa kiasi kikubwa cha kodi kisichokusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kutokana na sababu mbalimbali kama vile uwepo wa mashauri mengi ya kikodi ambayo hayaamuliwi kwa wakati yenye thamani ya **shilingi bilioni 84.6** na dosari katika ukusanyaji wa madeni ya kodi (*Tax arrears*) ya jumla ya **shilingi bilioni 303**. Aidha, dosari nyingine ni pamoja na usimamizi usioridhisha wa mikataba katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) na changamoto katika mifumo ya uendeshaji wa shughuli za TPA hivyo kutoa mwanya wa upotevu wa mapato ya Serikali. Mfano ni kutokuwepo kwa hati za madai za **shilingi bilioni 1.8**.

Maeneo mengine ambayo Kamati imebainisha mapungufu katika usimamizi wa rasilimali za umma ni pamoja na utunzaji usiofaa wa malighafi za kutengeneza vitambulisho vya Taifa katika Wakala wa Vitambulisho vya Taifa (NIDA) na kutokuwepo kwa mikataba kati ya NIDA na taasisi mbalimbali zinazotumia taarifa za NIDA. Masuala hayo mawili yanachangia kushusha ufanisi wa shughuli za NIDA. Aidha, Kamati imebainisha malipo yasiyokuwa na

¹ Rejea Kifungu cha 16 cha Nyongeza ya nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016

tija ya takribani **shilingi 1,083,301,547** yaliyofanywa na Wakala wa Umeme Vijijini (REA) kwenda kwa Kampuni ya ***SMEC INTERNATIONAL PTY LTD*** kwa kazi ya ushauri wa kitaalam ambayo taarifa yake haikutumika kama ilivyotarajiwa. Hali kadhalika, Kamati imebainisha uwepo wa deni la takribani **shilingi bilioni 454.4** ambalo TANESCO inadai kwa wateja mbalimbali ambapo katika deni hilo taasisi za Serikali zinadaiwa jumla ya **shilingi bilioni 205**. Deni hili linaathiri utendaji wa TANESCO. Mwisho katika fungu 69, Wizara ya Maliasili na Utalii, Kamati imebainisha matumizi ya zaidi ya **shilingi bilioni 1.5** bila ya kuwepo kwenye bajeti kinyume na Sheria. Masuala mengine yamefafanuliwa kwa kina katika sehemu ya pili ya taarifa hii.

Kamati imetoa mapendekezo mahsusi katika maeneo yenye changamoto katika usimamizi wa fedha za umma ikiwa ni pamoja kuishauri Serikali iboreshe hali ya utendaji wa vyombo vinavyotoa maamuzi kuhusu mashauri ya kodi kwa kutenga na kutoa fedha na rasilimali nyinginezo kwa wakati ili kuwezesha uhitimishaji wa mashauri ya kikodi kwa wakati. Aidha, Kamati imependekeza, Serikali iimarisha mifumo ya udhibiti katika huduma za utoaji mizigo na ulipaji wa kodi kwa bidhaa zinazolingizwa ndani ya Nchi kwa kuhakikisha huduma zote za forodha zinafuatwa ipasavyo ili kuepuka upotevu wa mapato ya Serikali.

Hali kadhalika, Kamati imeshauri ukaguzi maalum unaoendelea kufanyika katika eneo la manunuzi, usimikaji na utendaji wa mifumo mbalimbali ya TPA ukamilike kwa wakati. Aidha, Serikali izingatie mapendekezo ya ukaguzi huo maalum ili kuboresha shughuli za TPA. Kamati imependekeza kwa NIDA kuimarisha udhibiti wa ndani kwa kuwa na kumbukumbu sahihi za mahitaji halisi ya malighafi ili kufanya manunuzi kwa kuzingatia mahitaji halisi kwa kipindi kifupi; pia NIDA iingie mikataba na taasisi zote zinazotumia taarifa zake ili kuongeza mapato ya Serikali na udhibiti wa taarifa za Serikali.

Kwa upande wa ukaguzi maalum wa Kampuni ya Pride Kamati imependekeza kwamba, Serikali itekeleze kikamilifu mapendekezo yote yaliyotolewa na CAG katika ukaguzi maalum ili kuendelea kuimarisha udhibiti na uwajibikaji katika fedha za umma. Kamati imependekeza, Menejimenti ya TANESCO iimarisha mikakati ya ukusanyaji wa madeni ili kuhakikisha madeni husika yanakusanywa kwa wakati.

YALIYOMO

IKISIRI	i
YALIYOMO	iii
SEHEMU YA KWANZA.....	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi	1
1.2 Majukumu ya Kamati.....	2
1.3 Masuala yaliyozingatiwa katika utekelezaji wa shughuli za Kamati	2
1.4 Njia zilizotumiwa na Kamati katika kutekeleza majukumu yake	3
1.5 Muhtasari wa matokeo ya utekelezaji wa shughuli za Kamati.....	4
SEHEMU YA PILI	7
2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI	7
2.1 Maelezo ya jumla kuhusu uchambuzi	7
2.2 Uchambuzi	7
2.2.1 Tathmini ya ufanisi katika utendaji wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)	7
2.2.2 Madeni ambayo TANESCO inadai kwa taasisi za Serikali na wateja binafsi bilioni 454.4	11
2.2.3 Usimamizi wa mikataba na hali ya ufanisi katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA).....	13
2.2.4 Matumizi yasiyo na manufaa (<i>Nugatory expenditure</i>) ya shilingi 1,083,301,547 katika Wakala wa Umeme Vijijini (REA)	15
2.2.5 Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA)	16
2.2.6 Matokeo ya ukaguzi maalum kuhusu mali na madeni ya Kampuni ya Pride	18
2.2.7 Matumizi ya shilingi 1,511,995,098 katika Wizara ya Maliasili na Utalii bila ya kuwepo kwenye mpango wa bajeti	20
2.2.8 Hali ya kifedha ya Benki zinazomilikiwa na Serikali	22
2.2.9 Kutofanyika tathmini ya uwezo wa mfuko wa PSSSF (<i>Actuarial valuation</i>)	24
2.2.10 Kutosainiwa kwa hesabu za Shirika la Kampuni ya Simu Tanzania (TTCL) baada ya kutolewa hati isiyoridhisha (<i>Qualified audit opinion</i>)	25
2.2.11 Kutolewa Hati mbaya ya ukaguzi (<i>Adverse opinion</i>) kwa Kampuni ya STAMIGOLD	28
2.2.12 Matumizi ya Bodi za Mazao kuzidi mapato hivyo kutofikiwa malengo.....	29
2.2.13 Uwekezaji katika Kampuni ya Mkulazi.....	31
2.2.14 Benki Kuu ya Tanzania (BOT)	31
2.2.15 Kutokuwepo ufanisi katika Kampuni ya Mzinga (MHCL)	32
SEHEMU YA TATU	35
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	35
3.1 Maelezo ya jumla.....	35
3.2 Maoni ya jumla	35
3.3 Mapendekezo	36

3.3.1	Tathmini ya ufanisi wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA).....	36
3.3.2	Malipo yasiyo na manufaa ya shilingi 1,082,301,547 yaliyofanywa na REA	37
3.3.3	Usimamizi wa mikataba na ufanisi wa Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)	38
3.3.4	Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA)	38
3.3.5	Madeni ya Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO)	39
3.3.6	Ukaguzi maalum wa Kampuni ya Pride Tanzania	39
3.3.7	Matumizi ya shilingi 1,511,995,098 katika Wizara ya Maliasili na Utalii	40
3.3.8	Hali ya kifedha ya Benki za Serikali	40
3.3.9	Tathmini ya hali halisi ya mfuko wa PSSSF	41
3.3.10	Kampuni ya Mzinga Holding company (MHCL)	41
3.3.11	Kampuni ya STAMIGOLD.....	42
3.3.12	Hali ya ukwasi katika Bodi za mazao hapa Nchini.....	42
3.3.13	Benki Kuu ya Tanzania (BOT)	43
3.3.14	Kampuni ya Mkulazi Holding	44
3.3.15	Kutosainiwa kwa hesabu za TTCL na dosari za kiutendaji katika Kampuni hiyo.....	44
SEHEMU YA NNE		45
4.0	HITIMISHO	45
4.1	Shukurani.....	45
4.2	Hoja.....	47

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA HESABU ZA SERIKALI
(PAC) KUHUSU TAARIFA YA CAG KWA HESABU ZILIZOKAGULIWA ZA
SERIKALI KUU NA MASHIRIKA YA UMMA KWA MWAKA WA FEDHA
UNAOISHIA TAREHE 30 JUNI 2019**

*(Inatolewa chini ya Kanuni ya 117 (17) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la
Januari, 2016)*

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (17) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC), kuhusu Taarifa za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa ukaguzi wa hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2019 na kuliomba Bunge lako Tukufu liipokee na kuijadili inavyostahili.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba, kwa mwaka 2020, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali (PAC) ilipokea na kujadili Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kuhusu ukaguzi wa hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni, 2019.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa maelezo yanayotolewa katika Taarifa hii yanatokana na hesabu zilizokaguliwa kama zilivyowasilishwa katika Taarifa hiyo ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

1.2 Majukumu ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali zilizingatia majukumu yake yaliyoainishwa katika Kifungu cha 14 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016. Majukumu hayo ni: -

- a) Kushughulikia maeneo yenye matatizo sugu ya matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara za Serikali yaliyoainishwa katika Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali;
- b) Kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yaliyokwishatolewa na Kamati hiyo yenye lengo la kuondoa matatizo hayo; na
- c) Kutoa mapendekezo na ushauri kwa Wizara za Serikali kuhusu matumizi mazuri ya fedha za umma ili kupunguza matumizi mabaya ya fedha za umma.

Mheshimiwa Spika, Msingi wa majukumu hayo unatokana na Taarifa ya hesabu zilizokaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kama ilivyobainishwa katika Kifungu cha 16 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

1.3 Masuala yaliyozingatiwa katika utekelezaji wa shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, Shughuli za Kamati kwa mwaka 2020, zililenga kushughulikia maeneo yenye matumizi mabaya ya fedha za umma katika Wizara na Mashirika ya Umma kama yalivyobainishwa katika Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa mwaka wa fedha unaoshia tarehe 30 Juni, 2019. Kwa msingi huo, mafungu yaliyopitiwa na kujadiliwa na Kamati yalichaguliwa kwa kuzingatia vigezo vifuatavyo: -

- a) Uzito wa hoja ya ukaguzi kama ilivyoibuliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali;

- b) Kujirudia mara kwa mara kwa hoja husika katika Wizara, Idara, Wakala, Balozi au Mradi wa Maendeleo uliokaguliwa;
- c) Kiwango cha fedha kinachohusika katika hoja za ukaguzi wa fungu husika;
- d) Hoja za ukaguzi za siku za nyuma ambazo hazijatekelezwa kikamilifu katika mafungu husika na ambazo zinahitaji ufuatiliaji wa karibu wa Kamati;
- e) Kipaumbele kwa sekta na mashirika mkakati (*Strategic sectors and parastatals*) kwa kuzingatia utekelezaji wa malengo ya sasa ya Serikali; na
- f) Kipaumbele kwa kaguzi maalum (*Special audit*) zilizofanyika hivi karibuni.

1.4 Njia zilizotumiwa na Kamati katika kutekeleza majukumu yake

Mheshimiwa Spika, Kwa lengo la kuongeza ufanisi katika shughuli za Kamati, Kamati ilitumia njia zifuatazo katika kutekeleza majukumu yake: -

- a) Uchambuzi wa taarifa za ukaguzi za fedha (*Individual financial audit reports*) za mafungu mbalimbali;
- b) Uchambuzi wa matumizi ya fedha (*Expenditure*) katika mafungu ili kubaini iwapo fedha zilitumika kama Bunge lilivyoidhinisha;
- c) Uchambuzi wa matumizi ya fedha ili kubaini iwapo matumizi hayo yalifanyika kwa kuzingatia misingi ya ufanisi, uwekevu na taratibu zilizopo;
- d) Mahojiano na Maafisa Masuuli mbalimbali na Wenyeviti wa Bodi za Mashirika ya Umma kuhusu hoja za ukaguzi katika mafungu yao;
- e) Uchambuzi wa barua ya hoja za ukaguzi kwa Menejimenti (*Management letter*) ili kubaini kiwango cha utekelezaji wa mapendekezo ya ukaguzi kama yalivyotolewa na CAG; na

- f) Kufanya tathmini iwapo Serikali ina mikakati ya udhibiti wa ndani katika matumizi ya fedha za umma ikiwa ni pamoja na uwepo wa mfumo wa kujipima katika ufanisi wa matumizi ya fedha. Eneo hili Kamati ilifanya tathmini ya mifumo ya udhibiti wa ndani iliyopo katika mafungu yaliyokaguliwa.

1.5 Muhtasari wa matokeo ya utekelezaji wa shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, Kwa mwaka wa fedha ulioishia Juni 30, 2019 Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) alifanya ²ukaguzi wa jumla ya Taasisi 296 za Serikali Kuu ikijumuisha Wizara na Idara zinazojitegemea, Wakala, Mifuko maalum, Sekretarieti za Mikoa, Vyama vya Siasa, Bodi za Mabonde ya Maji na Balizi. Ukaguzi ulihusisha pia Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Hesabu Jumuifu za Taifa (*Consolidated accounts*), ukaguzi wa malipo tarajali ya pensheni na kaguzi maalum.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Mashirika ya Umma, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali alikaguwa na kutoa Taarifa ya jumla ya Mashirika ya Umma 148 ikilinganishwa na Mashirika ya Umma 122 yaliyokaguliwa kwa mwaka 2018.

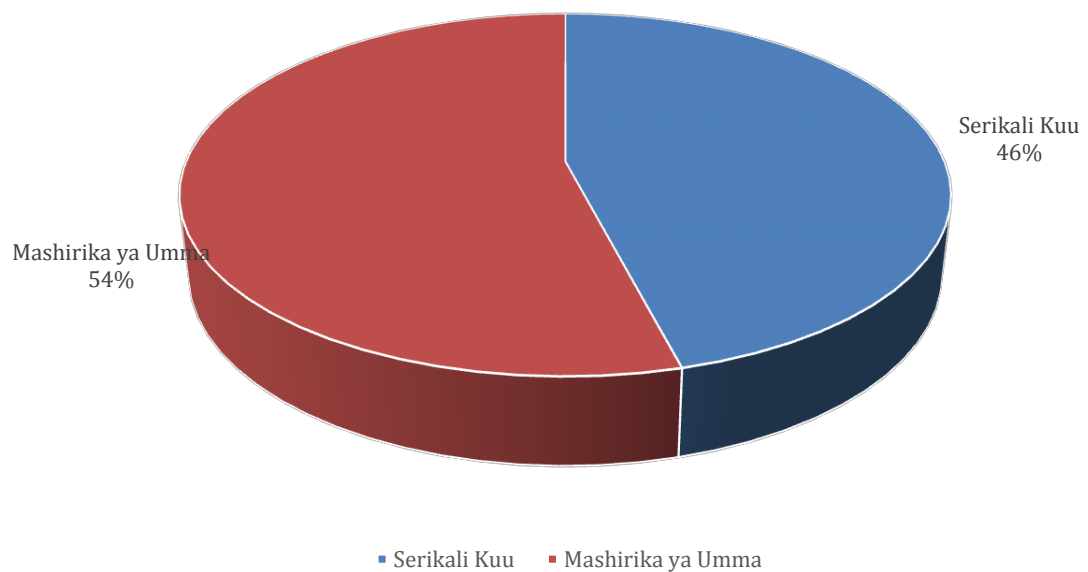
Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanikiwa kuchambua na kujadili Taarifa ya Hesabu zilizokaguliwa za jumla ya mafungu 17 ya Serikali Kuu na mafungu 20 ya Mashirika ya Umma. Katika kufikia idadi husika ya mafungu, Kamati ilitumia vigezo vilivyoainishwa katika aya namba 1.3 ya taarifa hii kuchagua mafungu ya kujadiliwa. Ilikuwa ni jambo la muhimu kuchagua mafungu machache (*Sampling*) lakini yenye hoja za msingi ili kutoa ushauri kwa Serikali. Kwa

² Kwa kuzingatia masharti ya Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977

baadhi ya mafungu, Kamati ilitumia taarifa ya CAG kufanya rejea kwa hoja za ukaguzi na kisha kutumia taarifa za uhakiki za CAG kuandaa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, Mchanganuo wa mafungu yaliyojadiliwa na Kamati kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2019 umefafanuliwa katika chati Namba 1.1 hapa chini: -

Chati Na. 1.1: Mafungu yaliyojadiliwa na Kamati kwa mwaka 2020

Chanzo: Uchambuzi wa Kamati kwa mafungu mbalimbali kwa mwaka 2020

Mheshimiwa Spika, Kama chati Na. 1.1 inavyofafanua, Jumla ya mafungu 17 ya Serikali Kuu sawa na asilimia 46 yalipitiwa na kujadiliwa na Kamati. Aidha,

mafungu 20 ya mashirika ya umma sawa na asilimia 54 pia yalipitiwa na kujadiliwa ipasavyo na Kamati.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA MATOKEO YA UTEKELEZAJI

2.1 Maelezo ya jumla kuhusu uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, masharti ya Kanuni za Bunge³ na mambo ya msingi niliyoyataja hapo awali katika aya 1.3. na 1.4, uchambuzi wa Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG) kwa mafungu mahususi ya Serikali Kuu na Mashirika ya Umma umechambuliwa kwa ufasaha na kwa kina katika aya zinazoanzia na namba 2.2.

2.2 Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa ya CAG kwa mafungu mahususi ya Serikali Kuu na Mashirika ya Umma ulibainisha mambo yafuatayo: -

2.2.1 Tathmini ya ufanisi katika utendaji wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) imeanzishwa chini ya Sheria ya Mamlaka ya Mapato Tanzania Sura ya 399 na ilianza utendaji wake wa kazi mnamo tarehe 01 Julai 1999. TRA imekabidhiwa jukumu la msingi la Kisheria la kukusanya kodi mbalimbali hapa Nchini.

³ Rejea masharti ya Kifungu cha 16 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016

Mheshimiwa Spika, Kwa kipindi cha miaka mitano (2015 – 2020) TRA imeongeza ufanisi katika utekelezaji wa majukumu yake ya Kisheria ambapo kati ya mwaka 2016 hadi 2019, TRA imefanikiwa kukusanya mapato kwa wastani wa asilimia 88.1 ukilinganisha na malengo ambayo wamekuwa wakipewa. Hii ni hatua kubwa inayoashiria ufanisi wa kiutendaji na ongezeko la wigo wa ukusanyaji wa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio hayo, uchambuzi wa Kamati katika Taarifa ya CAG kwa hesabu zinazoishia tarehe 30 Juni, 2019 umebaini changamoto katika maeneo makuu mawili ambayo yanachangia kutokusanywa mapato stahiki ya Serikali. Eneo la kwanza ni dosari za kiusimamizi katika Idara ya ushuru na forodha (*Customs and excise department*) na eneo la pili ni uwepo wa mashauri mengi ya kodi (*Tax objections and appeals*) ambayo hayaitimishwi kwa wakati pamoja na changamoto katika ukusanyaji wa madeni ya kodi (*Tax arrears*).

Mheshimiwa Spika, Katika Idara ya ushuru na forodha, Kamati imebaini hadi kufikia tarehe 30 Aprili, 2020 kiasi cha fedha cha jumla ya **shilingi 712,452,893,804.42** kilikuwa hakijakusanywa kutokana na sababu mbalimbali. Mchanganuo wa fedha hizo na sababu za kutokusanywa kwa fedha husika umefafanuliwa katika jedwali Namba 2.1 hapa chini: -

Jedwali Na. 2.1 Mapato ambayo hayakukusanywa na TRA kutokana na dosari mbalimbali katika Idara ya ushuru na forodha hadi kufikia tarehe 30 Aprili, 2020

Na.	Sababu ya kutokusanywa	Jumla (TZS)
1.	Bidhaa zinazosafirishwa Nje ya Nchi (<i>On transit goods</i>) lakini hazikuwa na uthibitisho wa kutoka hapa Nchini	127,883,079,456.06
2.	Mafuta yaliyoagizwa kutumika hapa Nchini bila kuwa na uthibitisho wa malipo ya kodi na riba	265,286,247,887.00
3.	Bidhaa zilizoagizwa na kupatikana kuwa na dosari katika mchakato wa forodha	88,554,112,085.70
4.	Bidhaa zilizoagizwa kwa malengo ya kuuzwa Nje ya Nchi lakini zikabaki hapa Nchini	228,474,766,766.66
5.	Bidhaa zilizoagizwa kwa matumizi ya muda hapa Nchini lakini zimekosa uthibitisho wa kusafirishwa Nje ya Nchi	2,254,687,609.00
JUMLA		712,452,893,804.42

Chanzo: Taarifa ya CAG ya ukaguzi wa TRA kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2019

Mheshimiwa Spika, Kama jedwali namba 2.1 linavyofafanua hapo juu, kiasi kikubwa cha fedha za kodi kilikuwa kimehojiwa na CAG na kilikuwa hakijakusanywa hadi mwaka wa fedha unaoishia Juni 30, 2019. Changamoto kubwa katika Idara ya ushuru na forodha ni suala la ufuatiliaji wa karibu wa taratibu za forodha pamoja na kutofanyika usuluhishi (*Tax reconciliation*) wa makusanyo ya kodi kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Eneo la pili ambalo Kamati kwa kipindi chote cha miaka mitano imekuwa ikilitolea msisitizo ni uwepo wa mashauri mengi ya kodi (*Tax objections and appeals*) ya muda mrefu ambayo hayaitimishwi kwa wakati na dosari katika makusanyo ya madeni ya kodi (*Tax arrears*) hali ambayo inaipotezea Serikali mapato.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2019 jumla ya mashauri ya kodi yenye thamani ya **shilingi 84,615,063,093** yalikuwa hayajahitimishwa. Hali hii kwa kiasi kikubwa inachangiwa na vyombo vinavyohusika na utoaji wa maamuzi ya kodi, Bodi ya Rufaa ya Kodi (⁴TRAB) na Baraza la Rufaa za Kodi (⁵TRAT) kutotekelezwa majukumu yake ya Kisheria kwa wakati kutokana na sababu mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Mathalani, kwa mwaka huu tunaoutolea taarifa, Bodi ya Rufaa za Kodi (TRAB) haikuwa na ⁶Makamu Mwenyekiti ambaye anawakilisha Tanzania Zanzibar. Aidha, kwa upande wa Baraza la Rufaa za Kodi (TRAT), CAG alibaini kuwa kulikuwa na nafasi ⁷kumi za wajumbe ambao walikuwa hawajateuliwa. Kwa msingi huo, kwa nyakati tofauti kulikuwa na uwezekano wa Baraza kutofanya vikao vyake kwa kukosa akidi inayotakiwa kama Kifungu cha 14(1) cha Kanuni za TRAT za mwaka 2018 kinavyoelekeza.

⁴ Tax Revenue Appeal Board

⁵ Tax Revenue Tribunal Board

⁶ Refer Section 24 (a) of the Written Laws (Miscellaneous Amendment) Act, 2016

⁷ Refer Section 26 (b) of the Written Laws (Miscellaneous Amendment) Act, 2016

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa changamoto ya ukusanyaji wa madeni ya kodi za siku za nyuma (*Tax arrears*), hadi kufikia tarehe 20 Aprili, 2020 jumla ya deni la kodi la kiasi cha ⁸**shilingi 303,091,352,906** lilikuwa bado halijakusanywa na TRA.

Mheshimiwa Spika, Maeneo yaliyofafanuliwa hapo juu ni ya muhimu sana kushughulikiwa kwa wakati mwafaka. Kwa kufanya hivyo ufanisi wa TRA uliojitokeza katika miaka mitano iliyopita utaongezeka zaidi.

2.2.2 Madeni ambayo TANESCO inadai kwa taasisi za Serikali na wateja binafsi bilioni 454.4

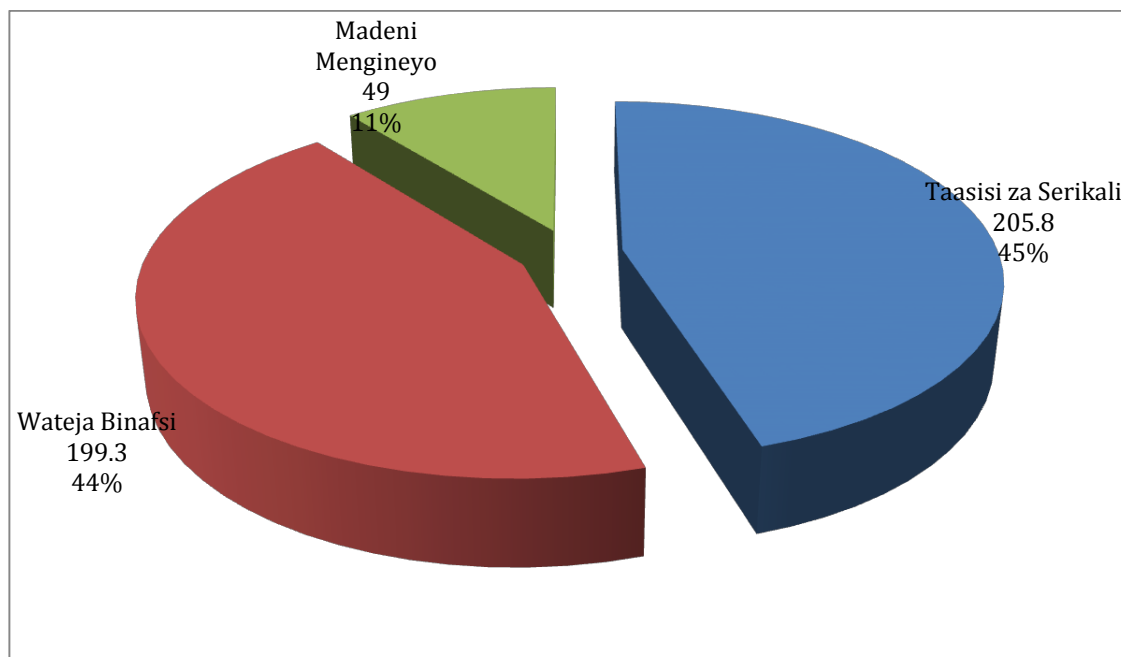
Mheshimiwa Spika, Taarifa ya CAG imebainisha kuwa hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2019 Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO) lilikuwa linadai jumla ya shilingi **bilioni 454.4** kutoka kwa wateja mbalimbali. Mchanganuo wa deni hilo unafafanua kwamba, taasisi mbalimbali za Serikali zinadaiwa jumla ya shilingi **bilioni 205.8**, wateja binafsi **shilingi bilioni 199.3** na madeni mengineyo jumla yake ni **shilingi bilioni 49**.

Mheshimiwa Spika, Mgawanyo wa deni hilo umefafanuliwa katika chati namba 2.1 hapa chini: -

⁸ Rejea Uk. iv wa Taarifa ya CAG kuhusu ukaguzi wa Serikali Kuu kwa Mwaka 2018/2019

Chati Na. 2.1: Mchanganuo wa deni ambalo TANESCO inadai kwa wateja mbalimbali

Mchanganuo wa madeni ambayo TANESCO inadai

Chanzo: Taarifa ya ukaguzi wa hesabu za TANESCO kwa mwaka wa fedha unaoishia Juni 30, 2019

Mheshimiwa Spika, Athari ya uwepo wa deni lililobainishwa katika chati Na. 2.1 hapo juu, ni kupungua kwa hali ya ukwasi (*Liquidity*) wa TANESCO na hivyo kuathiri hali ya kiutendaji ya Shirika hilo muhimu kwa maendeleo ya Taifa. Pamoja na jitihada kubwa za ongezeko la mapato ya TANESCO kwa siku za hivi karibuni, deni ambalo halijakusanywa linaathiri uwezo wa TANESCO kugharamia shughuli mbalimbali kwa pale inapotakiwa.

Mheshimiwa Spika, Kutokusanywa kwa deni hilo pia kuna athari katika taarifa za hesabu za TANESCO (*Financial statements*) kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya uandaaji wa taarifa za hesabu (*International financial*

reporting standards, IFRS). Kwa mujibu wa ⁹Kifungu cha 9 cha IFRS, TANESCO inatakiwa kuainisha hasara ya wastani wa asilimia 5 hadi 10 kwa madeni ambayo yamedumu kwa muda mrefu bila kukusanywa (*Expected credit loss*).

Mheshimiwa Spika, Ni kwa msingi huo, jitihada za TANESCO kusafisha taarifa za hesabu zake ikiwa ni pamoja kufuta hasara ya muda mrefu hazitafanikiwa kwani nakisi (*Deficit*) itaendelea kuonekana sababu ya deni ambalo TANESCO inadai na halijakusanywa hadi sasa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kusesitiza umuhimu wa madeni haya kukusanywa kwa wakati ili kuipa TANESCO uwezo wa kujiendesha ili kusaidia dhima ya Tanzania kuwa Nchi ya viwanda.

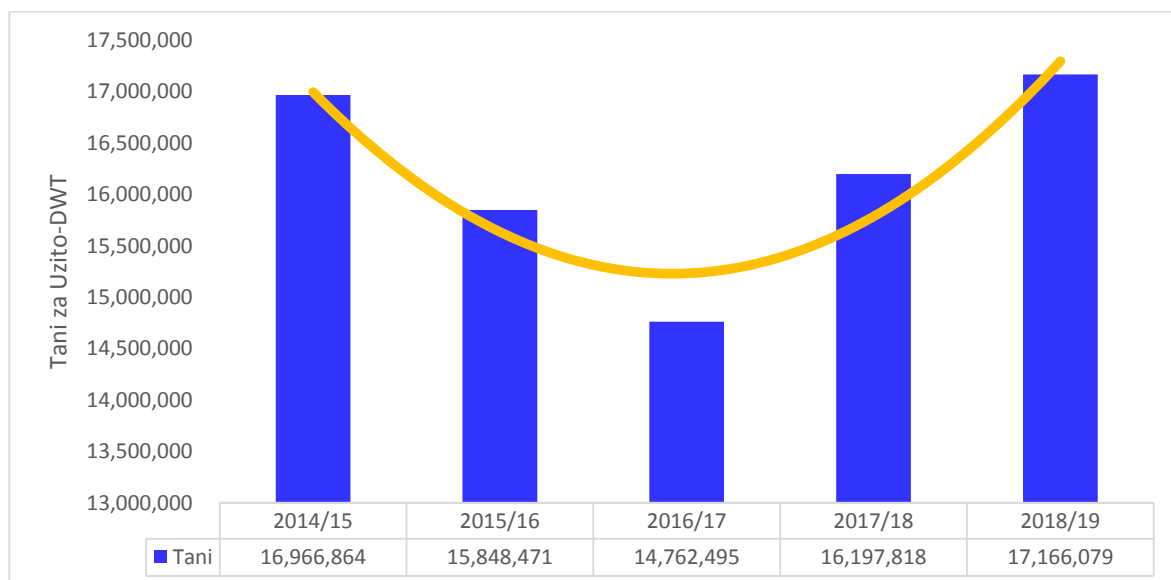
2.2.3 Usimamizi wa mikataba na hali ya ufanisi katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha kati ya mwaka 2015 hadi 2020, Kamati imekuwa ikitoa mapendekezo kadhaa yenye lengo la kuboresha shughuli za Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA). Mapendekezo hayo yamesaidia kuongeza ufanisi wa TPA ikiwa ni pamoja na kuongezeka kwa shehena ya mizigo inayohudumiwa na TPA kwa wastani wa asilimia **2.1** kwa mwaka pamoja na kuongezeka kwa mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha mwaka 2018-2019 shehena iliyohudumiwa na Bandari za TPA ilikuwa tani za uzito **17,166,079** ikilinganishwa na tani za uzito **16,197,818** zilizohudumiwa mwaka 2017/18 hili ni ongezeko la tani za uzito **968,261** sawa na asilimia **6.0**. Mwenendo wa ongezeko la shehena umefafanuliwa katika chati Na. 2.2 hapa chini:-

⁹ IFRS 9 requires an entity to recognize a financial asset or a financial liability in its statement of financial position when it becomes party to the contractual provisions of the instrument

Chati Na. 2.2: Mwenendo wa shehena zilizohudumiwa na TPA kati ya mwaka 2015 - 2019

Chanzo: Taarifa ya CAG kuhusu ukaguzi wa TPA kwa mwaka 2019

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio hayo na ongezeko la shehena ya mizigo iliyohudumiwa kama chati Na. 2.2 ilivyofafanua, Taarifa ya CAG imebainisha uwepo wa changamoto kadhaa katika TPA ambazo zinapunguza ufanisi wa Mamlaka. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo: -

- a) Changamoto za kimfumo ambazo bado hazijapata ufumbuzi wa kudumu. Kwa mwaka huu CAG amebainisha mapungufu kadhaa katika mfumo wa makusanyo ya fedha ya bandari (*TPA billing system*). Mapungufu hayo yamesababisha dosari kadhaa ikiwamo uwepo wa **shilingi bilioni 2** ambazo ni tofauti ya fedha ambayo haikuwa imefanyiwa usuluhishi na hati za madai za **shilingi bilioni 1.8** ambazo hazikupatikana wakati wa ukaguzi;
- b) Dosari katika usimamizi wa mikataba, ambapo katika mikataba 7 iliyokaguliwa, CAG alibaini kutokuwepo taarifa za maendeleo ya miradi

(Project progress reports). Suala hili ni kinyume na matakwa ya Kanuni ya 243 (1) ya ¹⁰Kanuni za Manunuzi ya Umma (PPR) za mwaka 2013 kama zilivyorekebishwa mwaka 2016; na

- c) Ongezeko la deni ambalo TPA inadai kwa wateja kwa mwaka 2019 ambapo CAG amefafanua deni hilo kwa Bandari ya Dar es Salaam lilikuwa **shilingi bilioni 25**. Hii ni kinyume na **Kifungu 3.3.3** cha kanuni za fedha za TPA ambacho kinataka huduma zote za Bandari zilipiwe kwa fedha taslim.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na changamoto tulizobainisha hapo juu, CAG ameifahamisha Kamati kuwa ameanza zoezi la ukaguzi maalum (*Special audit*) katika eneo la ununuzi (*Purchasing*), usimikaji (*Installing*) na utendaji (*Performance*) wa mifumo mbalimbali ya shughuli za TPA. Ukaguzi huu ni muhimu ukakamilika kwa wakati ili uweze kusaidia udhibiti wa matumizi na mapato ya Serikali.

2.2.4 Matumizi yasiyo na manufaa (*Nugatory expenditure*) ya shilingi 1,083,301,547 katika Wakala wa Umeme Vijijini (REA)

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati katika taarifa ya CAG umebaini kuwa REA waliingia mkataba na Kampuni ya **SMEC INTERNATIONAL PTY LTD** kwa ajili ya shughuli za ushauri wa kitaalam. Shughuli hizo zilihusu uandaaji wa nyaraka za zabuni (*Bid documents*) kwa ajili ya ushauri na usanifu wa kina wa ujenzi wa njia ya mkondo wa kati wa umeme "*Medium voltage*" kwaajili ya vijiji **7,893** hapa Nchini.

¹⁰ Reg. 243. -(1) of PPR 2013 (as amended in 2016) In the case of contracts for non-consultant services or works, a procuring entity shall monitor the service provider or contractor's performance against the statement of requirements or schedule of works stated in the contract, by means of daily, weekly or monthly reports from the procuring entity's supervisor responsible for the services or works

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya ushauri ambayo ingetolewa na Kampuni hiyo ya ushauri ingetumiwa na wakandarasi 29 ambao wangehusika na kuwaunganishia umeme wanavijiji katika vijiji **7,893**. Gharama ambazo Kampuni hiyo ililipwa ni jumla ya **shilingi 1,083,301,547**.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, kabla Kampuni husika haijakamilisha taarifa ya ushauri, REA na TANESCO waliteua wakandarasi 29 kuanza kutekeleza miradi husika. Kwa msingi huo Kampuni ya ***SMEC INTERNATIONAL PTY LIMITED*** ililipwa fedha kwa kuandaa taarifa ambayo REA na TANESCO hawakuitumia katika utoaji wa zabuni kwa wakandarasi husika.

Mheshimiwa Spika, Ni kwa msingi huo, CAG ametoa maoni kuwa, malipo hayo ya **shilingi 1,083,301,547** ni malipo yasiyokuwa na manufaa kwa Wakala (*Nugatory expenditure*). Aidha, CAG amependekeza hatua za uchunguzi kuhusu malipo hayo ambayo yana viashiria vya matumizi yasiyofaa ya fedha za umma.

2.2.5 Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA)

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati katika Taarifa ya ukaguzi ya CAG kuhusu Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA) umebaini mapungufu katika maeneo makubwa mawili. Maeneo hayo ni dosari katika utunzaji wa malighafi za kuzalisha vitambulisho vya Taifa zenye thamani ya **shilingi bilioni 42** na eneo la pili ni kutokuwepo kwa mikataba kati ya NIDA na watumiaji wa taarifa za NIDA hivyo kuikosesha Serikali mapato.

Mheshimiwa Spika, Katika dosari ya utunzaji wa malighafi ya vifaa vya kutengeneza vitambulisho vya Taifa, masuala yafuatayo yalibainika: -

- a) Kutokuwepo kwa taarifa sahihi za mahitaji ili kubaini mahitaji halisi ya vifaa vya kutengeneza vitambulisho (*Poor management of stock levels*);

- b) Uwepo wa malighafi ya ziada ikilinganishwa na mahitaji halisi ya utengenezaji wa vitambulisho vya Taifa ambayo haiwezi kutumika hivi karibuni. Kiasi kilichokuwepo tarehe 30 Juni, 2019 ni vipande **5,411,500** vyenye thamani ya **shilingi 42,624,536,046.00**, kiasi hiki kinaweza kutumika kwa siku **677** sawa na mwaka **mmoja** na miezi **nane** kwa uzalishaji wa kadi **8,000** kwa siku;
- c) Kukosekana eneo linalofaa kuhifadhi vifaa badala yake vinahifadhiwa chini ya sakafu; na
- d) Kadi zilizoharibika zinahifadhiwa pamoja na ambazo hazijatumika hali inayochangia kuwepo kwa upotevu na ugumu wa kutambua kadi zilizotumika na ambazo bado hazijatumika.

Mheshimiwa Spika, Eneo la pili ambalo Kamati ilibaini katika NIDA ni kutokuwepo kwa mikataba kati ya NIDA na taasisi zinazotumia taarifa za NIDA. Kifungu 4.9.2 cha Mpango Mkakati (*Strategic plan*) wa miaka mitano wa NIDA (2019/2020 – 2023/2024) unaitaka NIDA kufanya tathmini ili kuongeza mapato kupitia kuingia hati za makubaliano (MOU) kati yake na taasisi zinazotumia taarifa zake.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa hadi sasa, NIDA wamekuwa wakichangia matumizi ya taarifa zake na taasisi binafsi 41 na 26 za umma kwa matumizi mbalimbali bila ya kuwa na mikataba au hati za makubaliano (MOU).

Mheshimiwa Spika, Kutokuwepo mikataba au makubaliano rasmi na watumiaji kutoka taasisi hizo kunaikosesha Serikali tozo ambayo ingepatikana kutoka kwa watumiaji. Aidha, Serikali inakosa nafasi ya kuchukua hatua kwa watumiaji ikitokea wamekiuka masharti ya matumizi waliyoomba.

2.2.6 Matokeo ya ukaguzi maalum kuhusu mali na madeni ya Kampuni ya Pride

Mheshimiwa Spika, Mnamo tarehe 04 Julai, 2019, Katibu Mkuu Wizara ya Fedha na Mipango alimuandikia barua CAG kuomba kufanyika ukaguzi maalum wa mali na madeni ya Kampuni ya Pride. Aidha, katika kipindi hicho Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU) pia ilimuomba CAG kufanya ukaguzi maalum katika Kampuni ya Pride kwa hadidu za rejea walizopendekeza.

Mheshimiwa Spika, Timu ya wakaguzi ilizingatia taarifa ya ukaguzi wa Kampuni ya Pride kwa tarehe 31 Disemba, 2016 uliokuwa umefanywa na Kampuni ya Ernest & Young pamoja na malipo yaliyokuwa yamefanyika kati ya tarehe 01 Januari, 2017 hadi tarehe 31 Oktoba, 2019. Aidha, wakaguzi waliangalia historia ya uanzishwaji wa Kampuni ya Pride tangu mwaka 1988, taarifa za usajili wake, umiliki na hali halisi ya Kampuni kwa sasa.

Mheshimiwa Spika, Baada ya kuzingatia matokeo ya ukaguzi huo maalum, Kamati imeona ni suala la muhimu Bunge lako Tukufu likajulishwa kwa kina namna Kampuni ya Pride ilivyotumia vibaya fedha za umma. Kwa muhtasari CAG alibaini yafuatayo katika Kampuni ya Pride: -

- a) Katika Taarifa ya Ukaguzi wa Hesabu ya tarehe 31 Disemba 2016, Kampuni ya Pride ilikuwa na akiba katika Benki kiasi cha **shilingi 428,306,662**. Hata hivyo, ukaguzi maalum kupitia taarifa za Benki (*Bank statements*) zinazoishia tarehe 31 Oktoba 2019 ulibaini kwamba hakuna salio lolote lililobakia katika akaunti za Kampuni ya Pride;
- b) Kampuni ya Pride iliwekeza hisa katika Bank M (Tanzania) Limited kiasi cha hisa **4,762,237** kwa **shilingi 400** kwa kila hisa ambapo thamani yake ni jumla ya **shilingi 1,904,894,800**. Hata hivyo, Kampuni ya Pride ilitumia hisa hizo kama dhamana ili kupata mikopo kutoka Bank M.

Thamani ya hisa hizo iliongezeka kutoka **shilingi 1,904,894,800** mwaka 2015 hadi **shilingi 2,310,610,800** mwaka 2016, ongezeko hili lilitokana na kupewa hisa za ziada zenye thamani ya kiasi cha **shilingi 405,000,000**. Hii ni kwa mujibu wa taarifa za Mkaguzi wa hesabu (Ernst & Young) za tarehe 31 Disemba 2016. Hata hivyo, ukaguzi maalum umebaini Benki ya Azania ambayo inasimamia Bank M kwa sasa haina taarifa zozote kuhusu uwepo wa hisa hizo;

- c) Taarifa ya Mkaguzi wa hesabu (*Ernst & Young*) ya tarehe 31 Disemba 2016 inaonyesha uwepo wa dhamana zilizowekwa na Kampuni ya Pride katika Benki ya CRDB kiasi cha **shilingi 29,525,699,342**, Bank M/Azania Bank Ltd kiasi cha **shilingi 15,284,381,700** na riba ya dhamana hizi kiasi cha **shilingi 3,400,599,793**. Hata hivyo, ukaguzi maalum umebaini kuwa dhamana hizo zilitumika kupunguza mikopo iliyokuwa imechukuliwa na Pride katika mabanki husika;
- d) Ukaguzi maalum umebaini jumla ya kiasi cha **shilingi 11,148,285,088** ni madeni yaliyochukuliwa na watumishi wapatao **209** bila kurejeshwa hadi kufikia tarehe 31 Oktoba, 2019. Katika madeni hayo kuna watumishi wapatao **168** walioacha/kuachishwa kazi kabla ya kumaliza madeni yao kiasi cha **shilingi 745,592,061**, kuna watumishi **8** waliopo Kampuni ya Pride wanaodaiwa hadi sasa kiasi cha **shilingi 15,761,415**, kuna kiasi cha **shilingi 2,602,189,409.36** hakikuwa na maelezo ya mkopaji wala matumizi ya fedha hizo na pia kuna madeni ya watumishi **33** yaliyokuwa hayajakatwa kwenye mishahara ambayo ni kiasi cha **shilingi 10,386,931,612**;
- e) Hadi kufikia tarehe 31 Oktoba 2019, Kampuni ya Pride inadaiwa jumla ya kiasi **cha shilingi 130,149,148,000**. Fedha hizi ni mikopo kwa Taasisi za fedha za Ndani na Nje ya Nchi, amana za wateja, malipo ya bima na watoa huduma wengine;
- f) Ukaguzi maalum ulibaini ubadhirifu wa fedha uliofanywa na baadhi ya

watumishi wa Kampuni ya Pride kiasi cha **shilingi 10,465,476,612**; na

- g) Ubahirifu wa fedha za malipo ya watoa huduma mbalimbali kwa huduma ambazo hazikufanyika Kampuni ya Pride kwa kipindi cha mwaka 2015 hadi mwaka 2017 **shilingi 585,935,080**.

Mheshimiwa Spika, Kwa muhtasari hayo ndiyo maeneo muhimu ambayo CAG amebainisha katika ukaguzi wake maalum wa Kampuni ya Pride. Kiwango cha fedha kilichopotea katika Kampuni hiyo ni kikubwa ambacho kingesaidia maendeleo ya Taifa letu. Kamati inasisitiza na kuishauri Serikali kutekeleza mapendekezo yote ya ukaguzi kama yalivyotolewa na CAG.

2.2.7 Matumizi ya shilingi 1,511,995,098 katika Wizara ya Maliasili na Utalii bila ya kuwepo kwenye mpango wa bajeti

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 4(1) ya Kanuni za fedha za umma za mwaka 2001 kama zilivyorekebisha mwaka 2004 zinalipa Bunge Mamlaka ya kupitisha na kuidhinisha matumizi yeyote ya fedha za Serikali. Nukuu ya Kanuni hiyo ni kama ifuatavyo: -

" For purposes of having the control of public money the National Assembly shall be vested with exclusive right to authorize public expenditure, through the approval of annual estimates expenditure and the enactment of Appropriations Acts"

Mwisho wa nukuu.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya CAG imebainisha kuwa, Wizara ya Maliasili na Utalii ilikusanya fedha kutoka taasisi mbalimbali zilizo chini ya Wizara hiyo kiasi cha **shilingi 1,511,995,098** kwaajili ya shughuli za Tamasha la Utalii "*Utalii Festival*". Tamasha hilo lilifanyika katika Mikoa ya Dar es Salaam, Dodoma, Arusha, Manyara na Zanzibar.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na nia njema ya Wizara katika kukuza utalii kupitia tamasha husika, CAG amefafanua kuwa fedha hizo zilitumika bila ya kuwa kwenye mpango wa bajeti ya Wizara na pia zilitumika kabla ya kupata vibali husika. Aidha, hoja ya ukaguzi inabainisha kuwa fedha hizo zilitumika bila idhini ya Bunge kama Kanuni za fedha za umma zinavyoelekeza. Mchanganuo wa malipo ya fedha hizo umechambuliwa katika jedwali Na. 2.2 hapa chini: -

Jedwali Na. 2.2: Mchanganuo wa matumizi ya shilingi 1,511,995,098 katika fungu 69 – Wizara ya Maliasili na Utalii

Na.	Maelezo ya matumizi	Kiasi (TZS)
1.	Malipo kwenda kwa taasisi nyinginezo	479,758,000
2.	Malipo wa kwa wazabuni	643,462,814
3.	Malipo kwa vikundi vya sanaa na wasanii	52,157,500
4.	Posho ya kujikimu kwa watumishi wa Wizara na kikosi kazi	135,153,000
JUMLA		1,511,995,098

Chanzo: Taarifa ya ukaguzi ya fungu 69 Wizara ya Maliasili na Utalii kwa mwaka wa fedha unaoshia tarehe 30 Juni, 2019

Mheshimiwa Spika, Matumizi tajwa hapo juu, kwa kiasi kikubwa yanaathiri mfumo wa malipo wa Serikali (IFMS – Epicor). Aidha, kwa utaratibu uliotumika kukusanya fedha hizo bila ya kuwa kwenye mpango wa bajeti kunaweza kusababisha matumizi yasiyofaa ya fedha za umma na kuathiri utekelezaji wa shughuli nyinginezo zilizokuwa zimekasimiwa kwa mwaka husika.

2.2.8 Hali ya kifedha ya Benki zinazomilikiwa na Serikali

Mheshimiwa Spika, Benki zinazomilikiwa na Serikali ni vyombo muhimu vilivyoanzishwa kwaajili ya kuchochea maendeleo katika nyanja mbalimbali. Benki hizi pamoja na kufanya biashara kwa kuhudumia wananchi, zinatumiwa pia na Serikali Kimkakati katika kugharamia miradi muhimu ya umma.

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Benki 4 za biashara ambazo zinamilikiwa na Serikali; Benki hizo ni Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), Benki ya Uwekezaji (Biashara), Benki ya Posta Tanzania (TPB) na Benki ya Kilimo (TADB). Benki hizi zinamilikiwa na Serikali kwa asilimia 100. Benki hizo za Serikali zimekuwa zikitekeleza majukumu mahsusi kama ifuatavyo: -

- a) Kutoa mikopo ya muda wa kati na mrefu kwa ajili ya shughuli za uzalishaji na maendeleo;
- b) Kutoa huduma za kibenki kwa ajili ya shughuli maalum za uwekezaji;
- c) Kutoa ushauri na huduma za masoko ya mitaji na uwekezaji (*brokerage and investment services*);
- d) Kusimamia fedha zilizotengwa kwa ajili ya shughuli maalum za uwekezaji; na
- e) Kutoa misaada na ushauri wa kitaalam ili kuendeleza shughuli zilizotajwa hapo juu.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati katika mwenendo wa Benki za Serikali katika mwaka 2019 ulibaini kuwa Benki ya Uwekezaji (Biashara) na Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) zina changamoto kubwa ya mtaji. Hali hiyo inatatiza utendaji wenye ufanisi na malengo ya kuanzishwa Benki hizo.

Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto ya mtaji, Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) na Benki ya Uwekezaji (Biashara) zinaweza kupewa adhabu na Benki Kuu ya Tanzania (BOT) na hata kufungiwa leseni ya biashara kwa kukiuka¹¹ miongozo muhimu inayosimamia shughuli za Benki hapa Nchini.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) mtaji wake upo chini ya kiwango cha mwongozo wa BOT katika masuala ya kugharamia shughuli za uwekezaji. Mwongozo huo ukisomwa kwa pamoja na Kanuni ya 19(2) ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha, unaitaka Benki wakati wowote kudumisha kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla usiopungua asilimia 12.5 na 14.5 mtawalia, wa jumla ya mali zinazoambatana na vihatarishi na mali zilizo katika hali hatarishi zilizo nje ya urari wa kimahesabu.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati katika Taarifa ya CAG ulibaini kuwa, kwa Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) uwiano wa kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla upo katika **(13% na 15%)**. Aidha, kwa Benki ya Uwekezaji (Biashara) uwiano huo upo kwa **(12.5% na 14.5%)**.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mapungufu ya mtaji, Benki hizo mbili zimeendelea kukabiliwa na changamoto ya mikopo chechefu (¹²NPL), gharama kubwa za riba katika kupata mikopo, changamoto katika utekelezaji uandaaji taarifa za hesabu kwa viwango vya kimataifa (Hususan ¹³IFRS 9) na ushindani wa soko.

¹¹ Kanuni ya 9(a) na (b) za Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Utoshelevu wa Mtaji) za Mwaka 2014 na Mwongozo Na. FA.43/433/01/Vol. III wa Benki Kuu ya Tanzania wa tarehe 5 Agosti 2015

¹² Non - performing loans

¹³ IFRS 9¹³ IFRS 9 requires an entity to recognize a financial asset or a financial liability in its statement of financial position when it becomes party to the contractual provisions of the instrument

2.2.9 Kutofanyika tathmini ya uwezo wa mfuko wa PSSSF (*Actuarial valuation*)

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa pensheni kwa watumishi wa umma (PSSSF) ulianzishwa rasmi mnamo tarehe 01 Agosti, 2018. Mfuko wa PSSSF ulitokana na uamuzi wa Serikali kuunganisha mifuko ya pensheni 4 iliyokuwepo hapo awali. Mifuko hiyo ni PSPF, PPF, GEPF na LAPF.

Mheshimiwa Spika, Baada ya kuunganishwa kwa mifuko hiyo na kuwa PSSSF, CAG alitoa mapendekezo kuwa ni muhimu kukafanyika tathmini ya kitaalamu ya kutambua uwezo wa mfuko wa PSSSF kuweza kutimiza majukumu yake ya kulipa pensheni kwa siku zijazo. Zoezi hili hufahamika kitaalamu kama "¹⁴*Actuarial valuation*".

Mheshimiwa Spika, Hadi ukaguzi wa mwaka 2019 unakamilika, zoezi hilo la tathmini lilikuwa halijakamilika. Athari ya kutofanyika kwa zoezi hilo muhimu ni kwamba, mfuko unakosa tathmini ya kina iwapo una uwezo wa kulipa mafao siku zijazo kwa kutumia rasilimali ilizonazo sasa. Aidha, zoezi hilo hutumika kama nyenzo muhimu ya kufanya maamuzi kuhusu masuala kama uwekezaji na maboresho ya mafao mbalimbali.

¹⁴ An actuarial valuation is an analysis performed by an actuary that compares the fair value of assets and liabilities of a pension plan

2.2.10 Kutosainiwa kwa hesabu za Shirika la Kampuni ya Simu Tanzania (TTCL) baada ya kutolewa hati isiyoridhisha (*Qualified audit opinion*)

Mheshimiwa Spika, Ukaguzi wa hesabu za Shirika la Simu Tanzania (TTCL) ulikamilika mnamo mwezi Disemba, 2019. Katika ukaguzi huo, CAG alitoa hati isiyoridhisha (*Qualified audit opinion*) kwa hesabu za TTCL. Hata hivyo, kinyume na masharti ya Kifungu cha 13 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Namba 11 ya Mwaka 2008, Bodi ya TTCL haikupokea na kuridhia (*Adopt*) taarifa husika ya ukaguzi iliyokuwa na hati iliyopendekezwa, ili baadaye isainiwe na CAG. Aidha, Bodi iliitaka Menejimenti kurudi kufanyia kazi hoja za ukaguzi. Kwa hatua hiyo, hesabu za TTCL hazikurudi kwa CAG kwa muda mwafaka hadi wakati anatoa taarifa yake ya mwaka.

Mheshimiwa Spika, Katika kujadili hoja hii mnamo tarehe 18 Mei, 2020 Dodoma, Kamati ilikuwa na maoni kuwa, Bodi ya TTCL kutopokea na kuridhia taarifa ya ukaguzi kwa wakati kwa sababu ya hoja zilizomo na hati ya ukaguzi iliyokuwa imependekezwa ni hali ya kuingilia uhuru wa Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT). Kifungu cha 13 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma (2008) kimefafanua suala hilo kwa ufasaha. Nukuu ya Kifungu hicho cha Sheria ni kama ifuatavyo: -

"The independence and status of the Office of the Controller and Auditor General shall be as provided for under Article 143 of the Constitution."

Mwisho wa nukuu.

Mheshimiwa Spika, Masuala muhimu yaliyosababisha CAG kutoa hati isiyoridhisha kwa TTCL ni haya yafuatayo: -

- a) Utofauti wa kiasi kikubwa cha fedha katika taarifa za makusanyo katika mifumo ya TTCL. Kampuni ina mifumo miwili ya ukusanyaji mapato

(¹⁵CVBS na SUN). CAG alibaini uwepo wa tofauti ya **shilingi bilioni 1.75** katika mifumo hiyo;

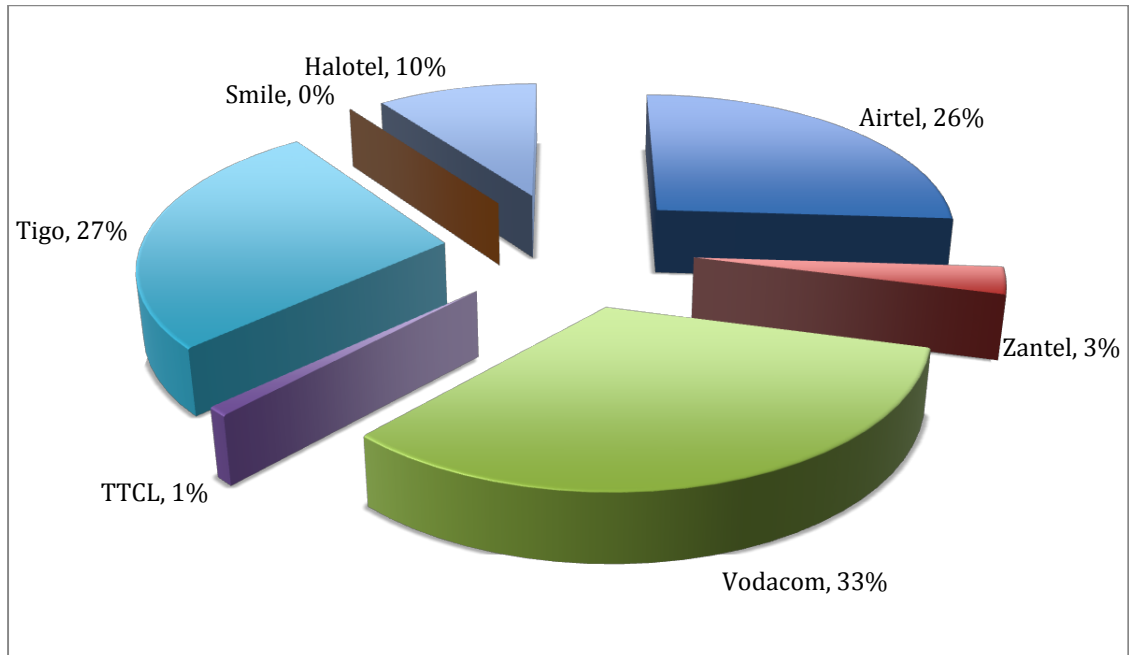
- b) Uwepo wa kiasi cha **shilingi 11,101,916,226** ambacho kilionekana kuwa deni ambalo TTCL inadaiwa na wateja wake. Jambo hili sio la kawaida kwa TTCL kudaiwa kiasi hicho kikubwa cha fedha na wateja. Aidha, CAG hakupata nyaraka za kuthibitisha usahihi wa deni hilo;
- c) Kukosekana kwa nyaraka za uthibitisho wa deni la **shilingi bilioni 91.43** ambalo TTCL inadai kwa wateja mbalimbali; na
- d) Kutofanyika usuluhishi wa madeni mbalimbali, utunzaji wenye dosari wa vitabu vya hesabu na uandaaji wa taarifa za hesabu zenye mapungufu.

Mheshimiwa Spika, Changamoto za utunzaji wa hesabu katika TTCL kama ilivyofafanuliwa hapo juu ni kihatarishi cha juu (*High risk area*) katika kuongeza ufanisi wa Kampuni hiyo. Aidha, hatua ya Bodi ya TTCL kutopokea na kuridhia taarifa ya hesabu zilizokaguliwa ili zikasainiwe na CAG kwa wakati kama sheria inavyoelekeza, ina athari kubwa katika suala la uwajibikaji.

Mheshimiwa Spika, TTCL inahitaji kufanyiwa marekebisho makubwa ili kuiongezea ufanisi. Hii inadhihirishwa na nafasi ndogo ya TTCL katika soko la huduma za simu za mkononi (*Market share*) hapa Nchini kama ilivyofafanuliwa katika: Na. 2.3.

¹⁵ Convergent billing system

Chati Na. 2.3: Nafasi ya TTCL katika soko la huduma za simu za mkononi hapa Nchini

Chanzo: Taarifa ya CAG kwa hesabu za TTCL kwa mwaka unaoshia 30 Juni, 2019

Mheshimiwa Spika, Taswira inayoonekana katika chati Na. 2.3 ikibainisha nafasi ya TTCL katika soko la simu za mkononi hapa Nchini, ndiyo msingi wa Kamati kuendelea kusisitiza umuhimu wa kufanyika mabadiliko makubwa ya kiuendeshaji katika TTCL. Mabadiliko hayo yatasaidia kuiondoa Kampuni katika nafasi ya wastani wa asilimia 1 katika soko la huduma za simu za mkononi hapa Nchini kwa kuwa ina kila nafasi ya kuongeza soko na ufanisi.

2.2.11 Kutolewa Hati mbaya ya ukaguzi (*Adverse opinion*) kwa Kampuni ya STAMIGOLD

Mheshimiwa Spika, Kwa mwaka wa ukaguzi 2018/2019, Kampuni ya STAMIGOLD ilipata hati mbaya ya ukaguzi (*Adverse opinion*). Hati mbaya ya ukaguzi hutolewa pale mkaguzi anaposhindwa kupata uthibitisho wa kutosha kuhusu taarifa za fedha zilizoandaliwa kwa ajili ya ukaguzi. Hali hii inaathiri taarifa za fedha kiasi cha kushindwa kutoa maoni ya ukaguzi kuhusiana na taarifa hizo.

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya STAMIGOLD ilipata hati mbaya ya ukaguzi (*Adverse opinion*) kutokana na masuala mbalimbali kama ifuatavyo:-

- a) Kutokuwepo kwa uthibitisho wa deni la jumla ya **shilingi bilioni 52.5** ambalo Kampuni ya STAMIGOLD inadaiwa kama lilivyobainishwa katika "**note 27**" ya taarifa za hesabu. CAG hakupata nyaraka yeyote ya kuthibitisha usahihi wa deni hilo; na
- b) Kutokuwepo kwa uthibitisho wa deni la jumla ya **shilingi bilioni 52.5** ambalo Kampuni ya STAMIGOLD inadai kwa kampuni mbalimbali kama lilivyobainishwa katika "**note 12**" ya taarifa za hesabu. CAG hakupata nyaraka yeyote ya kuthibitisha usahihi na mkakati wa ukusanyaji wa deni hilo.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na CAG kutoa hati mbaya alitoa pia eneo la msisitizo katika taarifa ya hesabu za Kampuni ya STAMIGOLD. Eneo la msisitizo linahusu uendelevu wa baadaye wa shughuli za Kampuni (*Going concern*).

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati katika taarifa ya hesabu za Kampuni ya STAMIGOLD umebaini kuwa, Kampuni ilipata hasara ya shilingi **bilioni 2.80** kwa mwaka 2019 (**shilingi bilioni 16.4**, mwaka 2018). Pamoja

na kupungua kwa hasara, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa madeni ya Kampuni yanazidi rasilimali za Kampuni kwa **shilingi bilioni 39.36**. Tafsiri ya uwiano huo (mali na madeni), ni dhahiri Kampuni ya STAMIGOLD haina uwezo wa kugharamia shughuli zake za muda mfupi kwa rasilimali walizo nazo kwa sasa.

2.2.12 Matumizi ya Bodi za Mazao kuzidi mapato hivyo kutofikiwa malengo

Mheshimiwa Spika, Tangu uhuru, Serikali imekuwa ikisaidia sekta ya kilimo ikihusisha pia kuanzisha taasisi mbalimbali za kilimo ambazo zimepewa mamlaka ya kutekeleza majukumu ambayo yanaweza kupunguza changamoto zilizotajwa katika MKUKUTA awamu ya pili. Changamoto hizo ni pamoja na ukosefu wa masoko kwa Wakulima, changamoto za huduma za ugani na kutofikiwa kwa mnyororo wa uzalishaji wa kilimo.

Mheshimiwa Spika, Taasisi hizo ni pamoja na Bodi ya Sukari Tanzania (SBT), Bodi ya Chai Tanzania (TBT), Bodi ya Korosho Tanzania (CBT), Bodi ya Tumbaku Tanzania (TTB), Bodi ya Mkonge Tanzania (TSB), Bodi ya Kahawa (TCB), na Bodi ya Mazao Mchanganyiko (Nafaka) (CBP).

Mheshimiwa Spika, Taasisi nyingine ni pamoja na mifuko ya maendeleo ya mazao kama Mfuko wa Kahawa, Mfuko wa Korosho, na Mfuko wa Pamba ambayo hivi karibuni ilivunjwa na majukumu yake kuhamishiwa kwenye bodi za mazao husika.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kuundwa kwa taasisi hizi, bado kuna changamoto zinazozikumba taasisi na bodi hizi. Changamoto kubwa ambayo CAG ameibainisha ni matumizi makubwa ya bodi hizo kuliko uwezo wa mapato. Ukaguzi wa mwaka wa fedha 2018 - 2019 ulibaini kati ya bodi za mazao 9; bodi 5 sawa na 56% zilikuwa na nakisi kwenye mwaka huo hivyo kuathiri utendaji

kazi wa bodi hizo. Jedwali Na. 2.3 linatoa ufafanuzi wa mapato, matumizi na bakaa/nakisi kwa bodi 9 za mazao hapa Nchini: -

Jedwali Na. 2.3 Mchanganuo wa mapato, matumizi na bakaa/ nakisi katika bodi 9 za mazao hapa Nchini

Na.	Jina la Bodi	Mapato	Matumizi	Bakaa/ nakisi
1.	Bodi ya Sukari Tanzania	6,835,693,000	5,635,191,000	1,200,502,000
2.	Bodi ya Chai Tanzania	649,428,253	818,667,905	(169,239,652)
3.	Bodi ya Korosho Tanzania	4,729,543,000	6,847,443,000	(2,117,900,000)
4.	Bodi ya Tumbaku Tanzania	2,343,317,584	2,490,484,811	(147,167,227)
5.	Bodi ya Mkonge Tanzania	367,535,626	489,896,998	(122,361,372)
6.	Bodi ya Kahawa Tanzania	5,914,990,000	5,039,745,000	875,245,000
7.	Bodi ya Mazao Mchanganyiko	647,850,779,073	25,981,094,020	621,869,685,053
8.	Bodi ya Pareto Tanzania	248,826,200	264,740,770	(15,914,570)
9.	Bodi ya Pamba Tanzania	4,920,672,000	4,881,363,000	39,309,000

Chanzo: Taarifa ya ukaguzi ya CAG kwa Bodi za Mazao hadi kwa mwaka wa fedha unaoshia Juni 30, 2019

Mheshimiwa Spika, Kama jedwali Na. 2.3 hapo juu linavyofafanua, kati ya bodi 9 za mazao zilizokaguliwa, bodi 5 zimekuwa na nakisi (*Deficit*) katika utekelezaji wa majukumu yake. Katika hali hiyo, ni dhahiri kwamba ufanisi wa kiutendaji katika bodi unaweza kushuka.

2.2.13 Uwekezaji katika Kampuni ya Mkulazi

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Mkulazi inamilikiwa na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF) kwa asilimia 96 na Jeshi la Magereza kwa asilimia 4. Kutokana na taarifa ya upembuzi yakinifu ya mwezi Januari mwaka 2019, CAG alibaini kuwa, Kampuni ilipaswa ianze uzalishaji wa sukari katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, hadi CAG anakamilisha ukaguzi mwezi Desemba 2019, Kampuni ilikuwa haijaanza uzalishaji. Hali hii imepelekea Kampuni kupata hasara kwa kipindi cha miaka mitatu mfululizo. Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, Kampuni ilikuwa imepata hasara ya jumla ya **shilingi bilioni 8.87** sawa na **asilimia 30** ya kiasi kilichowekezwa.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya CAG imebainisha changamoto kadhaa katika utekelezaji wa mradi ikiwa ni pamoja na kuchelewa kufunga mitambo ya uzalishaji sukari. Kutokana na kuchelewa huko, Kampuni ya Mkulazi ililazimika kuuza miwa kwa bei ya chini ukilinganisha na bei ya uzalishaji.

2.2.14 Benki Kuu ya Tanzania (BOT)

Mheshimiwa Spika, Benki Kuu ya Tanzania (BOT) imeendelea kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria. Kwa taarifa ya ukaguzi ya mwaka 2019, Kamati ilichambua taarifa ya hesabu za BOT na kubaini eneo moja ambalo BOT inatakiwa kulifanyia kazi kwa msisitizo.

Mheshimiwa Spika, Eneo hilo linahusu BOT kuchukua muda mrefu kuhesabu fedha zinazotoka kwenye Benki za Biashara. Kwa mwaka huu hadi ukaguzi unakamilika CAG, alibaini zaidi ya **shilingi bilioni 300** zilikuwa zinahusika

katika hoja hii. Taarifa ya CAG ilibainisha pia, BOT inachukua muda mrefu katika kuharibu fedha chakavu zinazotoka kwenye mzunguko.

2.2.15 Kutokuwepo ufanisi katika Kampuni ya Mzinga (MHCL)

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Mzinga Holding (MHCL) ilianzishwa kama Kampuni tanzu ya Shirika la Mzinga na kusajiliwa chini ya Sheria ya Makampuni Namba 12 ya Mwaka 2002 (*Companies Act No. 12 of 2002*) mnamo tarehe 23 mwezi Julai mwaka 2010 (*Limited company with limited*).

Mheshimiwa Spika, Dhumuni la uanzishwaji wa Kampuni hii ilikuwa kufanya biashara ili kuongeza mapato ya Shirika. Shughuli za msingi za Kampuni ni pamoja na; ujenzi (*Construction and civil works*), huduma za ushauri wa kitaalamu (*Consultancy services*), kilimo cha kisasa (*Mechanized agriculture*) na shughuli za usafirishaji (*Logistics and distributorship*)

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati pamoja na mahojiano na CAG umebaini kuwa tangu uanzishwaji wa Kampuni hii ufanyike, Kampuni imekuwa ikijikita zaidi katika shughuli ya ujenzi (*Construction & civil works*) bila kutekeleza majukumu mengine kama malengo ya uanzishwaji wake yalivyokuwa hapo awali.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kuwa Kampuni hii imekuwepo kwa miaka takribani kumi , CAG amebaini mapungufu mbalimbali katika uendeshaji wake ikiwa ni pamoja na masuala yafuatayo:-

- a) Kampuni tanzu ya Shirika la Mzinga haina uwezo wa kujiendesha yenyewe. Matokeo yake Kampuni imekuwa ikipewa fedha na Shirika kwaajili ya uendeshaji wa shughuli mbalimbali za Kampuni;

- b) Kutokuwepo kwa mgawanyo wa uendeshaji na mali kati ya Shirika na Kampuni;
- c) Kampuni haina bodi ya Wakurugenzi hadi sasa kinyume na masharti ya uanzishwaji wake;
- d) Ofisi ya Kampuni iliyosajiliwa ni katika viwanja vya nane nane lakini Kampuni imekuwa ikitekeleza shughuli zake katika ofisi za Shirika;
- e) Kukosekana kwa usimamizi mzuri wa Kampuni hivyo kusababisha Kampuni kupata hasara katika miradi yake yote; na
- f) Kampuni imekuwa ikiendeshwa bila kuwepo Mpango Mkakati (*Corporate strategic plan*).

Mheshimiwa Spika, Dosari za kiutendaji katika Kampuni ya Mzinga zimesababisha miradi mingi ya ujenzi inayotekelezwa na Kampuni hiyo kutokamilika kwa wakati na kwa viwango vinavyotakiwa. Miradi hiyo ni pamoja na ujenzi wa nyumba ya DAS – Ikungi, ujenzi wa wodi ya wanaume katika hospitali ya Wilaya – Nyamagana, ujenzi wa nyumba ya RAS – Singida na ujenzi wa jengo la Halmashauri ya Wilaya- Makambako.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na uwepo wa dosari za kiutendaji, CAG amebaini kuwa, Kampuni ya Mzinga haikuandaa taarifa zake za fedha kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Ukaguzi za Kimataifa (*International Audit Standards - IAS*). Mathalani, kwa mwaka 2018/2019 Kampuni ilitoa taarifa kuwa imepata mapato ya **shilingi 9,653,300,158** lakini hapakuwa na uthibitisho wa namna mapato hayo yalivyopatikana.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, CAG hakupata uthibitisho wa namna mapato hayo yalivyopatikana na hivyo kuwa na maoni kwamba taarifa kuhusu mapato hayo sio sahihi na haziakithi taswira sahihi ya Kampuni kinyume na masharti ya

¹⁶Kifungu cha 11 cha Kanuni za Kimataifa za ukaguzi. Aidha, katika kipindi hicho Kampuni imepata hasara ya **shilingi 291,535,504**.

¹⁶Para 39 and 40 of IAS 11

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maelezo ya jumla

Mheshimiwa Spika, Kutokana na uchambuzi wa Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuhusu ukaguzi wa Hesabu za Serikali Kuu na Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni, 2019, Kamati ina maoni na mapendekezo kama ifuatavyo: -

3.2 Maoni ya jumla

Mheshimiwa Spika, Maoni ya Kamati yamezingatia jukumu la Bunge kuwa chombo mahsusi cha usimamizi wa matumizi ya fedha za umma. Kwa mantiki hiyo, Kamati ina maoni yafuatayo: -

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kuwa, kwa kipindi cha miaka 5 ya uhai wa Bunge la 11, Maazimio ya Bunge kwa Taarifa mbalimbali za Kamati yamekuwa yakifanyiwa kazi na Serikali. Utekelezaji wa maazimio ya Bunge kwa kiasi kikubwa umesaidia kuongeza nidhamu katika matumizi ya fedha za umma, uwajibikaji na kupunguza mianya ya upotevu wa fedha za umma katika Serikali Kuu na Mashirika ya Umma.

Mheshimiwa Spika, Aidha, Kamati inaendelea kusesitiza umuhimu wa Taasisi za Serikali kujibu kwa wakati hoja za ukaguzi zinazokuwa zimeibuliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali (CAG). Jambo hili lifanyike sambamba na Serikali kuchukua hatua za Kisheria, kinidhamu na kiuwajibikaji kwa wahusika wanaokuwa wamethibitika kuhusika kwa namna moja au nyingine katika ubadhirifu wa fedha za umma.

3.3 Mapendekezo

Mheshimiwa Spika, Mapendekezo ya Kamati yametolewa kwa kuzingatia ukubwa wa athari ya hoja inayohusika, matokeo yenye kuambatana na hoja husika, uwezekano wa hoja kujirudia na hatua zinazotakiwa kuchukuliwa kushughulikia hoja husika.

Mheshimiwa Spika, Mapendekezo ya Kamati ni yale yanayolenga hoja zenye athari ya juu (*High risk issues*) na hivyo kuhitaji utekelezaji wa haraka ili kuondoa matumizi yasiofaa ya fedha za umma katika Taasisi za Serikali. Kwa msingi huo, Kamati inapendekeza maazimio yafuatayo: -

3.3.1 Tathmini ya ufanisi wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

KWA KUWA, Pamoja na mafanikio na kuongezeka kwa ufanisi wa TRA kwa kipindi cha kati ya mwaka 2010 – 2015, bado kumekuwepo na changamoto kadhaa za kiufanisi katika chombo hicho;

NA KWA KUWA, Changamoto hizo zinapunguza mapato ya Serikali ambayo yalitakiwa kukusanywa kama kodi;

KWA HIYO BASI, Ili kuongeza ufanisi wa makusanyo ya kodi, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Serikali iboreshe hali ya utendaji wa vyombo vinavyotoa maamuzi kuhusu mashauri ya kodi kwa kutenga na kutoa fedha na rasilimali nyinginezo kwa wakati ili kuwezesha uhitimishaji wa mashauri ya kikodi kwa wakati;
- b) Serikali iwezeshe TRA kuwa na uwezo wa kushughulikia mashauri ya kikodi na ukusanyaji wa madeni ya kodi na kodi zilizo kadiriwa. Jambo hili litafanikiwa kwa kutenga na kutoa rasilimali za kutosha, uwepo wa watumishi wenye weledi na sifa katika Kitengo cha ukaguzi wa kodi (*Tax*

audit unit), Kitengo cha huduma za kitaalam (*Technical services unit*);
na Idara ya usimamizi wa madeni ya kodi (*Enforcement and debt
management department*);

- c) Serikali iimarisha mifumo ya udhibiti katika huduma za utoaji mizigo na ulipaji wa kodi kwa bidhaa zinazolingizwa ndani ya Nchi kwa kuhakikisha huduma zote za forodha zinafuatwa ipasavyo ili kuepuka upotevu wa mapato ya Serikali; na
- d) Mwisho, Serikali iimarisha udhibiti na ufuatiliaji wa mizigo inayopitia hapa Nchini kwenda Nje ya Nchi (*Transit goods*) ili kuepuka matumizi ya bidhaa hizo katika soko la ndani bila ya kulipiwa kodi.

3.3.2 Malipo yasiyo na manufaa ya shilingi 1,082,301,547 yaliyofanywa na REA

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebaini malipo ya **shilingi 1,082,301,547** yaliyofanywa na REA kwenda kwa Kampuni ya ***SMEC INTERNATIONAL PTY LIMITED*** hayakuwa na manufaa;

NA KWA KUWA, Kwa kufanya hivyo kumesababisha hasara kwa Serikali;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

Serikali ifanye uchunguzi wa kina kuhusu malipo hayo ambayo yana viashiria vya ubadhirifu na matumizi mabaya ya madaraka na kuchukua hatua stahiki.

3.3.3 Usimamizi wa mikataba na ufanisi wa Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha dosari kadhaa katika usimamizi wa mikataba katika TPA;

NA KWA KUWA, Dosari hizo zimekuwa zikichangia kupunguza ufanisi wa TPA na upotevu wa mapato ya Serikali;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) TPA itekeleze kwa ukamilifu matakwa ya Sheria ya Manunuzi ya Umma na Kanuni zake katika eneo la usimamizi wa mikataba;
- b) CAG kwa mamlaka yake ya Kikatiba na Kisheria aendelee na zoezi la ukaguzi maalum katika eneo la manunuzi, usimikaji na utendaji wa mifumo mbalimbali ya TPA. Aidha, Serikali izingatie mapendekezo ya ukaguzi huo maalum pindi utakapokamilika ili kuboresha shughuli za TPA.

3.3.4 Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA)

KWA KUWA, Kamati imebainisha mapungufu katika usimamizi wa malighafi za utengenezaji wa Vitambulisho vya Taifa na pia kutokuwepo kwa mikataba kati ya NIDA na taasisi mbalimbali zinazotumia taarifa za NIDA;

NA KWA KUWA, Kutokuwepo kwa utaratibu bora wa kuhifadhi malighafi kunaathiri utambuzi wa kufahamu kiasi cha malighafi zilizo salia ghalani ili kupanga mahitaji halisi na pia kutokuwepo mikataba na watumiaji wa taarifa za NIDA kunaipotezea Serikali mapato;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) NIDA iimarishe Udhhibiti wa ndani kwa kuwa na kumbukumbu sahihi za mahitaji halisi ya malighafi ili kufanya manunuzi kwa kuzingatia mahitaji halisi kwa kipindi kifupi; na
- b) NIDA iingie mikataba na taasisi zote zinazotumia taarifa zake ili kuongeza mapato ya Serikali na udhibiti wa taarifa za Serikali.

3.3.5 Madeni ya Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO)

KWA KUWA, Kamati imechambua na kubainisha uwepo wa deni la jumla ya **shilingi bilioni 454.4** ambalo TANESCO inadai kwa wateja binafsi na taasisi mbalimbali za Serikali;

NA KWA KUWA, Uwepo wa deni hilo unaathiri hali ya utendaji wa kila siku wa TANESCO na unaharibu taswira halisi ya taarifa za hesabu za Shirika;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Menejimenti ya TANESCO iimarishe mikakati ya ukusanyaji wa madeni ili kuhakikisha madeni husika yanakusanywa kwa wakati; na
- b) Serikali ichukue jitihada mahsusi za kibajeti kupitia Wizara ya Fedha na Mipango kuhakikisha taasisi zote za Serikali zinazodaiwa na TANESCO zinalipa madeni yao kwa kuzingatia utaratibu wa kibajeti utakaowekwa na Hazina.

3.3.6 Ukaguzi maalum wa Kampuni ya Pride Tanzania

KWA KUWA, Ukaguzi maalum uliofanywa na CAG umebaini na kuthibitisha matumizi mabaya ya fedha za umma katika Kampuni ya Pride Tanzania;

NA KWA KUWA, Matumizi hayo yanakiuka Sheria za Nchi na yana viasharia vya ubadhirifu wa fedha za umma;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali itekeleze kikamilifu mapendekezo yote yaliyotolewa na CAG katika ukaguzi maalum wa Kampuni ya Pride ili kuendelea kuimarisha udhibiti na uwajibikaji katika fedha za umma.

3.3.7 Matumizi ya shilingi 1,511,995,098 katika Wizara ya Maliasili na Utalii

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imethibitisha matumizi ya **shilingi 1,511,995,098** katika fungu 69 Wizara ya Maliasili na Utalii;

NA KWA KUWA, Matumizi hayo yalifanyika bila ya kuwa kwenye mpango wa bajeti wa Wizara na kabla ya kupata vibali stahiki;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Wizara ya Maliasili na Utalii izingatie kwa ukamilifu matakwa ya Sheria na Kanuni za fedha za umma. Aidha, Wizara ihakikishe shughuli zinazotekelezwa ziwe zimekasimiwa kwenye bajeti ya mwaka husika; na
- b) CAG kwa Mamlaka yake ya Kikatiba na Kisheria aendelee na ukaguzi maalum anaofanya kuhusu utaratibu uliotumika kukusanya fedha hizo, matumizi yake na tathmini ya faida iliyopatikana kwa matumizi husika.

3.3.8 Hali ya kifedha ya Benki za Serikali

KWA KUWA, Taarifa ya CAG pamoja na uchambuzi wa Kamati umebainisha hali ya mtaji wa Benki ya Uwekezaji (Biashara) na Benki ya Uwekezaji (Maendeleo) siyo ya kuridhisha;

NA KWA KUWA, Hali hiyo inakwamisha ufanisi wa Benki kiutendaji na pia unaweza kuisababishia Serikali hasara endapo BOT itazipa adhabu Benki husika;

KWA HIYO BASI, Serikali ifanye tathmini ya mwenendo wa Benki hizo mbili Benki ya Uwekezaji (Biashara) na Benki ya Uwekezaji (Maendeleo), ipitie na

kuchambua kwa kina viwango vya mitaji kwa malengo ya kuziongezea mtaji ili ufikie uwiano wa kiwango cha chini cha mitaji kinachotakiwa kwa mujibu wa Kanuni za Benki za Mwaka 2014 au kuzirekebisha kwa kuziunganisha kuunda Benki mpya yenye mtaji wa kutosha (*Restructuring*).

3.3.9 Tathmini ya hali halisi ya mfuko wa PSSSF

KWA KUWA, Kamati imebaini kuwa zoezi la tathmini ya hali halisi ya mfuko wa PSSSF kutekeleza majukumu yake ya baadaye haijafanyika (*Actuarial valuation*);

NA KWA KUWA, Kutofanyika kwa zoezi hilo muhimu kunaikosesha PSSSF nafasi ya kutambua uwezo wake wa kulipa mafao na uwekezaji kwa siku zijazo;

KWA HIYO BASI, Bodi ya PSSSF ihakikishe kabla ya kufikia mwezi Septemba 2020, zoezi hilo muhimu (*Sensitive and imperative*) linakamilika.

3.3.10 Kampuni ya Mzinga Holding company (MHCL)

KWA KUWA, Kamati imechambua na kubainisha hali isiyoridhisha ya utendaji wa Kampuni ya *Mzinga Holding Company* ikiwa ni pamoja na Kampuni kupata hasara mfululizo na kutokuwa na mifumo thabiti ya kiutendaji;

NA KWA KUWA, Mapungufu katika uendeshaji yamesababisha Kampuni kutokuwa na ufanisi kiutendaji;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Shirika la Mzinga lifanye mapitio ya Mpango Mkakati wake, ili kutathmini iwapo Kampuni tanzu ya *Mzinga Holding Company* iendelee kutekeleza majukumu yake kwa muundo wa sasa au ivunjwe na kuunganishwa na Shirika mama kwani shughuli zao zinashabihana. Hii itasaidia kupunguza gharama za uendeshaji na kwa kuunganisha nguvu, ufanisi utaongezeka.

3.3.11 Kampuni ya STAMIGOLD

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha kuwa Kampuni ya STAMIGOLD imepata hati mbaya ya ukaguzi (*Adverse audit opinion*) kutokana na dosari mbalimbali ikiwamo hali mbaya ya mtaji wa Kampuni na taarifa za fedha zisizo;

NA KWA KUWA, Mapungufu husika yanasababisha Kampuni kupata hasara ambapo kwa mwaka wa ukaguzi 2019 Kampuni ya STAMIGOLD imepata hasara ya **shilingi bilioni 2**;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali kupitia Wizara ya Madini itekeleze yafuatayo: -

- a) Bodi na Menejimenti ya STAMIGOLD wahakikishe wanawasilisha kwa CAG nyaraka zote zinazotakiwa ili uhakiki ufanyike kuhusu madeni mbalimbali ya Kampuni,
- b) Serikali kupitia TAKUKURU wakamilishe kwa wakati uchunguzi wa tuhuma mbalimbali unaoendelea katika Kampuni ya STAMIGOLD kwa haraka na kuchukua hatua stahiki; na
- c) Wizara ya Madini kwa kushirikiana na Ofisi ya Msajili wa Hazina (TRO) wahakikishe Kampuni ya STAMIGOLD inapata rasilimali za kutosha kama watumishi wenye sifa, weledi na wabunifu. Aidha, mtaji wa Kampuni ya STAMIGOLD uongezwe ikiwa ni pamoja na kuhakikisha kwa siku zijazo Kampuni hii inasajiliwa katika soko la hisa la Dar es Salaam ili Watanzania wapate fursa ya kumiliki hisa hizo.

3.3.12 Hali ya ukwasi (*liquidity*) katika Bodi za mazao hapa Nchini

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imefafanua kwa kina hali ya ukwasi katika bodi za mazao hapa Nchini kuwa ya kutoridhisha;

NA KWA KUWA, Hali ya kutokuwa na fedha za kutosha inaathiri malengo ya kuanzishwa kwa bodi husika ikiwa ni pamoja na kutosaidia ipasavyo maboresho ya shughuli za kilimo ambacho ndio tegemeo kubwa kwa wananchi kuendesha maisha yao ya kila siku;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- a) Wizara ya Kilimo na bodi za mazao ziboreshe majukumu yaliyokasimiwa kwa bodi za mazao kwa kutekeleza mikakati ambayo inalenga kutatua changamoto za sekta. Jambo hili lifanyike kwa bodi kuwa na mikakati ya kupata rasilimali na kuzielekeza kwenye shughuli za kilimo ili kuwasaidia Wakulima; na
- b) Wizara ya Kilimo ifanye tathmini ya kina na ya kitaalamu ili kubaini faida na hasara za uwepo wa bodi nyingi za mazao. Tathmini hiyo isaidie kuangalia uwezekano wa kupunguza baadhi ya bodi kama uwezo wa kuziendesha haupo, ili kuwe na bodi chache zenye majukumu mchanganyiko na zipewe rasilimali za kutosha kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

3.3.13 Benki Kuu ya Tanzania (BOT)

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha kwamba, BOT huchukua muda mrefu katika kuhesabu fedha zinazotoka katika Benki pamoja kuharibu fedha chakavu;

NA KWA KUWA, Kutotekeleza kwa wakati masuala hayo mawili kunaongeza vihatarishi kwa shughuli za kila siku za Benki;

KWA HIYO BASI, BOT iandae mpango na mkakati wa muda mrefu wa kurekebisha dosari hiyo mapema iwezekanavyo.

3.3.14 Kampuni ya Mkulazi Holding

KWA KUWA, Taarifa ya CAG na uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa Kampuni ya Mkulazi Holding haijaanza uzalishaji wa sukari kama ilivyokuwa imepangwa hapo awali;

NA KWA KUWA, Kutoanza huko kwa uzalishaji kumesababisha hasara ya takribani shilingi bilioni 8.87 hadi sasa;

KWA HIYO BASI, Kampuni ya Mkulazi itekeleze majukumu yake kwa mujibu wa Mpango Mkakati wa Kampuni ikiwa ni pamoja na kuanza uzalishaji wa sukari katika kipindi cha mwaka 2020-2021 kama walivyomtaarifu CAG. Aidha, Serikali kupitia NSSF ifanye uchambuzi na tathmini ya kina kuhusu mradi huo ili kupata njia bora ya kuutekeleza kwa siku za baadaye, kuepuka kupata hasara na kwa maslahi mapana ya Taifa.

3.3.15 Kutosainiwa kwa hesabu za TTCL na dosari za kiutendaji katika Kampuni hiyo

KWA KUWA, Taarifa ya CAG imebainisha kuwa taarifa ya ukaguzi wa hesabu za TTCL haikusainiwa na CAG baada ya kutoridhiwa na Bodi kutokana na hoja zilizokuwa zimetolewa;

NA KWA KUWA, Bodi kutoridhia taarifa hiyo kumeendelea kuathiri hali ya kiutendaji ya TTCL katika eneo la taarifa za hesabu hivyo kutobainisha hali halisi ya ufanisi wa Shirika na kuipotezea Serikali mapato;

KWA HIYO BASI, Serikali ifanye tathmini ya kina ya kiutendaji ya Bodi na Menejimenti ya TTCL (*Management audit*). Kwa kufanya hivyo, Serikali itabaini maeneo ya maboresho ili Kampuni hiyo iendeshe katika misingi ya utawala bora, ubunifu na ushindani na kuongeza mapato ya Serikali.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukurani

Mheshimiwa Spika, Hii ni taarifa ya mwisho ya Kamati ya PAC katika kipindi hiki cha uhai wa Bunge la 11. Napenda kutumia fursa hii adhimu na kwa umuhimu wa kipekee kukushukuru wewe binafsi kwa uongozi wako makini ambao kwa miaka hii mitano umeiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake bila vikwazo kwa kutoa maelekezo na miongozo thabiti pale Kamati ilipohitaji msaada wako. Aidha, namshukuru Naibu Spika Mhe. Dr. Tulia Ackson pamoja na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kukusaidia kuongoza Bunge letu kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru wajumbe wote wa Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali kwa kutekeleza majukumu ya Kamati hii kwa uadilifu na weledi mkubwa. Wajumbe hawa kwa kipindi hiki cha miaka mitano wamefanya kazi kwa umoja bila ya kuangalia misimamo ya Vyama na kwa wakati wote waliongozwa na weledi, uzalendo, umoja na maslahi mapana ya Taifa letu. Nawatakia kila lakheri katika mchakato wa uchaguzi unaokuja.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwatambua Wajumbe hao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Aeshi Khalfan Hilary, Mb - **Makamu/Mkiti**
3. Mhe. Felister Aloyce Bura, Mb
4. Mhe. Dkt. Shukuru Kawambwa, Mb
5. Mhe. Dkt. Hadji Hussein Mponda, Mb

6. Mhe. Jamal Kassim Ali
7. Mhe. Hussein Abraham Makungu, Mb
8. Mhe. Livingstone Joseph Lusinde, Mb
9. Mhe. Musa Bakari Mbarouk, Mb
10. Mhe. Stanslaus Shing'oma Mabula, Mb
11. Mhe. Hassan Elias Masala, Mb
12. Mhe. Ignas Aloyce Malocha, Mb
13. Mhe. Ali Salim Khamisi, Mb
14. Mhe. Omar Mohamed Kigua, Mb
15. Mhe. Khadija Nassir Ali, Mb
16. Mhe. Mariam Nassoro Kisangi, Mb
17. Mhe. Maida Hamad Abdallah, Mb
18. Mhe. Josephine Tabitha Chagula, Mb
19. Mhe. Abdallah Haji Ali, Mb
20. Mhe. Aysharose Ndogholi Matembe, Mb
21. Mhe. Allan Joseph Kiula, Mb
22. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb
23. Mhe. Rhoda Edward Kunchela, Mb
24. Mhe. Kiswaga Boniventura Destery, Mb
25. Mhe. Joyce Bitu Sokombi, Mb
26. Mhe. Anatropia Lwehikila Theonest, Mb
27. Mhe. Oliver Daniel Semuguruka, Mb

Mheshimiwa Spika, Napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndugu Stephen Kagaigai kwa ushauri wake kwa Kamati pale alipotakiwa kufanya hivyo. Natoa shukurani kwa Idara ya Kamati za Bunge kwa kuratibu shughuli za Kamati,

kupitia kwa Kaimu Mkurugenzi wa Idara Ndugu Michael Chikokoto, Makatibu wa Kamati Ndugu Erick Maseke na Ndugu Wilfred Magova.

Mheshimiwa Spika, Mwisho Kamati inatambua na kuthamini ushirikiano mkubwa ilioupata kutoka kwa Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT) chini ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Ndugu Charles Kichere na shukurani kwa Uongozi wa Wizara ya Fedha na Mipango kwa kuendelea kuisadia Kamati katika utekelezaji wa shughuli zake kwa weledi na ufanisi.

4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote kwa kunisikiliza. Naomba kutoa Hoja.

Mhe. Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA

HESABU ZA SERIKALI (PAC)

22 Mei, 2020